

критично ставитися до норм ч. 3 ст. 15 закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII та до ч.ч. 3, 6 ст. 5 закону України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» щодо перекладання витрат та компенсацій для ВПО та населення ТОТ виключно на державу-агресора.

Варто згадати й декілька важливих для правоохоронних органів норм актів Ради Європи, схвалених з питань ВПО, таких як рекомендації Комітету міністрів Ради Європи Rec (2006) 6 «Про внутрішньо переміщених осіб», рекомендація ПАРЄ 1877 (2009) «Люди, забуті Європою: захист прав людини довготривало переміщених осіб» та резолюція ПАРЄ 1708 (2010) «Вирішення питань, що стосуються майна біженців та переміщених осіб». Серед іншого рекомендація ПАРЄ 1877 (2009) вказує на потреби: розширення можливостей ВПО у справі самостійного захисту своїх прав; розслідування всіх злочинів проти людяності, військових злочинів і фактів міжнародного насильства і притягнення винних до відповідальності; відновлення майнових чи житлових прав або невідкладної, реальної і справедливої компенсації; забезпечення можливості ВПО користуватися безоплатною правовою допомогою. Резолюція ПАРЄ 1708 (2010) додатково передбачає необхідність швидких, доступних та ефективних процедур пред'явлення претензій на відшкодування збитків та їх розгляду за прискореною процедурою; потребу в незалежності, неупередженості та компетентності третейських органів з питань реституції та компенсації, в тому числі шляхом залучення іноземних членів.

Додатково варто навести в якості зовнішнього прикладу норми Конвенції Африканського союзу про внутрішньо переміщених осіб (Кампальської конвенції) 2009 р., що об'єднує сьогодні 24 країни. Цей акт серед іншого передбачає спеціальну відповідальність збройних сил та силових структур щодо забезпечення прав ВПО та встановлює потреби поваги та забезпечення поваги до: гуманності та людської гідності ВПО, прав людини ВПО, вимог МГП щодо ВПО, цивільного характеру ВПО та їх не втягування у конфлікт як його засіб. Також Кампальська конвенція вказує на потребу індивідуальної відповідальності за дії, що призвели до переміщення на національному та міжнародному рівнях.

На жаль, у вітчизняній практиці спостерігається неналежний рівень використання правоохоронними органами у справах з питань ВПО міжнародних документів, що кваліфікують причини та природу обмеження прав ВПО в Україні. Це такі політико-правові акти, як резолюції Генасамблеї ООН від 27 березня 2014 р. 68/262 та від 19 грудня 2016 р. 71/205, резолюції ПАРЄ від 2 жовтня 2014 р. № 2018 (2014), 27 січня 2015 р. № 2028 (2015), 28 січня 2015 р. № 2034 (2015), 24 червня 2015 р. № 2063 (2015), 25 червня 2015 р. № 2067 (2015), 1 жовтня 2015 р. № 2078 (2015), 26 січня 2016 р. № 2087 (2016), 28 січня 2016 р. № 2096 (2016), 21 квітня 2016 р. № 2112 (2016), тематичні резолюції ПА ОБСЄ її 23-25 сесії. Також це міжнародні акти, що мають зобов'язуючий характер, зокрема Заключні зауваження Комітету ООН з прав людини від 31 березня 2015 р. CCPR/C/RUS/CO/7.

Варто констатувати високу актуальність імплементації відповідних стандартів ВПО у сучасне законодавство, зокрема з урахуванням ситуації масштабної російської агресії та військового стану.

**Валентина Боняк**  
професор кафедри теорії та історії  
держави і права Дніпропетровського  
державного університету  
внутрішніх справ (м. Дніпро),  
доктор юридичних наук, професор

## **ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ ЯК ОДИН ІЗ ПРІОРИТЕТІВ У ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ ЯК ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ**

Статтею 1 Конституції України наша держава визнана суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою, а її головним обов'язком конституційно закріплено утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ч. 2 ст. 3). Це завдання в умовах правового режиму воєнного стану є й залишається пріоритетним для України, особливо щодо такої категорії як діти. Так, на початок грудня поточного року від військової агресії російської федерації загинуло 443

дитини, понад 850 дітей отримали поранення, більше 13 028 дітей було депортовано [1], а 333 дитини пропало безвісти.

Турбота про захист прав й інтересів дітей – повноцінний та дієвий обов'язок держави. Рада Європи зазначає, що під час збройних конфліктів діти є однією з найбільш уразливою категорією населення, що потребують захисту їх від вербування з боку збройних сил, від торгівлі людьми, незаконного усиновлення, сексуальної експлуатації та розлучення з сім'ями [2].

У нашій державі суб'єктом законотворчості визначено, що:

1) державою охороняються сім'я, дитинство, материнство, батьківство (ч. 3 ст. 51 Конституції України) [3];

2) стратегічним загальнонаціональним пріоритетом є охорона дитинства, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави, і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні законодавством встановлено основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини (Преамбула до Закону України «Про охорону дитинства»);

3) охорона дитинства є системою державних та громадських заходів, які спрямовані на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав (ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства») [4].

Умови війни, в яких наразі перебуває наша держава, потребують нових підходів до охорони і захисту прав дітей, включно і законодавчого врегулювання ряду тих питань, які не існували у мирний час. Основними із стали такі:

1. Українським Урядом було створено Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану (Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану» від 17.03.2022 № 302). До його завдань віднесено координацію роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо евакуації, забезпечення прав дітей-сиріт під час воєнного стану, дітей, позбавлених батьківського піклування, які не досягли 18-річного віку та проживають або зараховані до закладів різних типів, в тому числі дітей з інвалідністю; дітей, які не мають такого статусу (включно й з інвалідністю), але проживають/зараховані до закладів різних типів чи виховуються в сімейних формах виховання або ж влаштовані до сімей патронатних вихователів тощо [5].

Завдячуючи діяльності цього штабу вже в перші місяці війни було евакуйовано 272 заклади; у більш безпечні регіони як держави, так і зарубіжжя переміщено 6506 дітей (із них понад 4 тисячі дітей – за кордон). Також на одному із засідань Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, що відбувся у листопаді під головуванням керівника Офісу Президента А. Єрмака, прийнято рішення про початок діалогу з міжнародними організаціями та світовими майданчиками щодо сприяння у встановленні даних про дітей, які були депортовані чи вивезені до росії й на тимчасово окуповані території [6].

Однією із найбільш важливих проблем, до вирішення якої має долучитись Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, є недопущення примусової депортації дітей. Як свідчить Голова Луганської ОВА С. Гайдай, окупаційна адміністрація Луганської області вже відзвітувала про те, що 15 тисяч дітей віком від 2 до 17 років пройшли поглиблений медогляд, під час якого нібито виявлено, що 70 % обстежених потребують допомоги. Під прикриттям цієї «терміново потрібної спеціальної медичної допомоги» дітей масово вивозять з території Луганської області в Чеченську республіку, де з ними проводять заходи так званого «патріотичного виховання» і, на превеликий жаль, на сьогодні таких випадків на Луганщині більше сотні [7].

2. Важливу роль у захисті прав дитини відіграє і Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: з метою недопущення випадків насильної передачі дітей з однієї людської групи в іншу, їх незаконної передачі на усиновлення та сприяння поверненню у державу Україну омбудсманом направлені звернення до Комітетів ООН з прав людини та з прав дитини, до Міжнародного Товариства Червоного Хреста та інших організацій, проводяться особисті зустрічі із представниками вказаних інституцій.

3. З перших місяців війни Офіс Президента України спільно з ЮНІСЕФ та Міністерством соціальної політики України для допомоги дітям, які опинилися у воєнний час у складних ситуаціях, створив Telegram-бот «Дитина не сама». У ньому є вкладення для подання заяви громадянами України та іноземними організаціями, які бажають тимчасово прихистити дитину або групи українських дітей, що залишилися без батьківського піклування. Для цього родина (особа) повинна відповідати певним критеріям, які можна перевірити безпосередньо у боті. Таким особам додатково,

що мають бажання/чи прихистили дитину, пропонується пройти онлайн-навчання з улаштування, адаптації та догляду за нею. Наразі громадянами України подано вже понад 18 000 заявок з цього питання і число бажаючих тимчасово прихистити дитину зростає [8].

4. З 1 серпня 2022 року у державі запрацювала інформаційна платформа –портал розшуку дітей під назвою «Діти війни». Щоденно на цій платформі: 1) оновлюються дані про дітей, що постраждали внаслідок повномасштабної агресії російської федерації проти України (зникли безвісти, є пораненими, депортованими та ін.); 2) усі бажаючі мають змогу отримати поради, консультації й подати заяву щодо депортації або зникнення дитини.

5. Суттєвого удосконалення зазнала правова основа із захисту прав дітей:

1) до Закону України «Про охорону дитинства» внесено зміни, а саме: а) частиною чотирнадцятою доповнено ст. 19 «Право на освіту», у якій іде мова про державну цільову підтримку постраждалих (включно і від війни) дітей, які навчаються за денною формою навчання у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти до закінчення ними закладів освіти, але не довше ніж до досягнення такими 23 років, для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти у державних та комунальних закладах освіти; б) ст. 30<sup>1</sup> під назвою «Захист дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів» доповнено новою частиною про законних представників дітей, зарахованих/влаштованих на цілодобове перебування до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування, влаштованих у сім'ю патронатних вихователів у разі їх переміщення [4].

2) Урядом затверджено Порядок тимчасового переміщення (евакуації) та забезпечення умов для перебування на території України, де не ведуться бойові дії, або за межами України дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування;

3) Кабінетом Міністрів України також прийнято постанови: від № 349 від 22 березня 2022 р. «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану»; № 405 від 05.04.2022 про запровадження спільного з Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) проекту щодо додаткових заходів соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення; №581 від 10 травня 2022 р. «Про внесення змін до Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя»; № 940 від 23.08.2022 р. «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо удосконалення механізму проведення евакуації» та ін.

Отже, повномасштабні військові дії російської федерації проти нашої держави викликали до життя суттєві зміни у напрямку захисту прав дитини як одного з найбільш пріоритетних у державі в умовах воєнного стану. При цьому для подальшої ефективної діяльності держави із захисту прав та інтересів дітей в умовах такого правового режиму важливим є не тільки узагальнення напрацьованого досвіду з цих питань, але і звернення до зарубіжного досвіду.

1. В Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії РФ 443 дитини загинуло та понад 853 отримали поранення. URL. <https://www.0552.ua/news/3508683/v-ukraini-vnaslidok-povnomasstabnoi-zbrojnoi-agresii-443-ditini-zaginulo-ta-ponad-853-otrimali-poranenna>.

2. В ЄС ухвалили рішення про посилення захисту дітей в умовах збройних конфліктів через війну в Україні. URL. <https://zn.ua/ukr/WORLD/v-jes-ukhvalili-rishennja-pro-posilennja-zahistu-ditej-v-umovakh-zbrojnikh-konfliktiv-cherez-vijnu-v-ukrajini.html/>.

3. Конституція України Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254> .

4. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.

5. Уряд створив координаційний штаб для захисту прав дітей в умовах воєнного стану. URL. <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-stvoriv-koordinacijnij-shtab-dlya-zahistu-prav-ditej-v-umovah-voennogo-stanu>.

6. Треба привернути увагу світу до долі незаконно вивезених у Росію українських дітей – Андрій Єрмак на засіданні Координаційної ради з питань захисту дітей. URL. <https://www.president.gov.ua/news/treba-privernuti-uvagu-svitu-do-doli-nezakonno-vivezenih-u-r-79037>.

7. Гордієнко В. Окупанти викрадають дітей з Луганщини: їх везуть в Чечню і виховують там убивць. URL. <https://www.unian.ua/war/vikradennya-ditej-z-ukrajini-okupanti-vivozyat-ditej-luganshchini-v-chechnyu-i-vihovuyut-z-nih-ubivc-video-12070068.html>.

8. Дробязко К. Як захистити права дитини в умовах воєнного стану. URL. <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-zahistiti-prava-ditini-v-umovah-voennogo-stanu.html>.